

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.13>

ПРО ДЕЯКІ ЗАХОДИ ЩОДО УСУНЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ВЧИНЕННЮ СЛУЖБОВИХ ЗЛОЧИНІВ ПРАЦІВНИКАМИ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стрелюк Я.В.,*керівник Кіровоградської обласної прокуратури,
старший радник юстиції,
доктор юридичних наук
ORCID: 0000-0002-4209-2017*

Стрелюк Я.В. Про деякі заходи щодо усунення детермінант, які сприяють вчиненню службових злочинів працівниками правоохоронних органів України в умовах воєнного стану.

У даній науковій статті здійснено аналіз правоохоронної та судової практики, що стосується запобігання та протидії кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності, які вчиняються працівниками правоохоронних органів України, та на підставі отриманих у зв'язку з цим результатів дослідження розроблені деякі заходи, спрямовані на усунення, блокування, нейтралізацію тощо детермінаційного комплексу причин і умов, які сприяють реалізації зазначеної протиправної поведінки суб'єктами даного виду злочинності.

Доведено, що у системі кримінологічно значущих з цього приводу заходів пріоритетне місце повинна займати діяльність, яка пов'язана з дотриманням і реалізацією всіма правоохоронними органами конституційного та міжнародно визнаного принципу верховенства права, що дозволяє у зв'язку з цим запобігати вчиненню посадовими і службовими особами вказаних органів державної влади України різноманітних правопорушень, а також усувати причини і умови, які сприяли їх здійсненню на практиці.

Констатовано, що при зазначеному кримінологічному підході важливу роль відіграє й такий правовий інститут цивільного законодавства України, як встановлення солідарної юридичної відповідальності для винних у вчиненні службових злочинів суб'єктів (шляхом, зокрема, застосування до них та інших їх співучасників так званих «регресних вимог»).

Виходячи з проведеного аналізу чинного вітчизняного законодавства, відповідних норм міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини, зроблено висновок про те, що тільки у випадках вчинення працівниками правоохоронних органів тих кримінальних правопорушень, які не стосуються сфери їх службової діяльності (наприклад, дорожньо-транспортних пригод, злочинів проти власності, господарських правопорушень, т. ін.), винні особи, які реалізували свій злочинний намір у формі умислу чи необережності, несуть кримінальну відповідальність або на загальних засадах, або із застосуванням інституту солідарної відповідальності, якщо вказані вище злочини вчинялись у співучасті (ст.ст. 26-28 Кримінального кодексу (КК) України).

Ключові слова: принцип верховенства права; солідарна юридична відповідальність; правоохоронний орган; запобігання злочинам; кримінальне провадження; службова діяльність; посадова та службова особа; завдана моральна та матеріальна шкода.

Strelyuk Ya.V. On some measures to eliminate determinants that contribute to the commission of official crimes by employees of law enforcement agencies of Ukraine under martial law.

This scientific article analyzes law enforcement and judicial practice related to the prevention and counteraction to criminal offenses in the field of official activity committed by employees of law enforcement agencies of Ukraine, and based on the research results obtained in this regard, some measures have been developed aimed at eliminating, blocking, neutralizing, etc., the determinant complex of causes and conditions that contribute to the implementation of the specified illegal behavior by subjects of this type of crime.

It is proven that in the system of criminologically significant measures in this regard, a priority place should be occupied by activities related to compliance and implementation by all law enforcement agencies of the constitutional and internationally recognized principle of the rule of law, which allows in this regard to prevent the commission of various offenses by officials and employees of the specified

state authorities of Ukraine, as well as to eliminate the causes and conditions that contributed to their implementation in practice.

It is stated that with the indicated criminological approach, an important role is played by such a legal institution of the civil legislation of Ukraine as the establishment of joint and several legal liability for subjects guilty of official crimes (in particular, by applying to them and their other accomplices the so-called «regression requirements»).

Based on the analysis of current domestic legislation, relevant norms of international law and the practice of the European Court of Human Rights, it was concluded that only in cases of criminal offenses committed by law enforcement officers that do not relate to the scope of their official activities (for example, road accidents, crimes against property, economic offenses, etc.), the guilty persons who implemented their criminal intent in the form of intent or negligence are criminally liable either on general principles or with the application of the institution of joint and several liability, if the above-mentioned crimes were committed in complicity (Articles 26-28 of the Criminal Code (CC) of Ukraine).

Key words: principle of the rule of law; joint and several legal liability; law enforcement agency; crime prevention; criminal proceedings; official activities; official and official person; moral and material damage caused.

Постановка проблеми. Як свідчить практика діяльності в умовах воєнного стану (2022-2025 рр.) правоохоронних органів України [1], не дивлячись на ті існуючі у зв'язку з цим реальні загрози, що посягають на об'єкти правової охорони національної безпеки, щорічно реєструються випадки вчинення працівниками цих державних інституцій кримінальних правопорушень у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (розділ XVII Особливої частини КК) [2]. Так, у 2022 році кількість таких суспільно небезпечних діянь склала 11 тис. 617 випадків або 3,2% у загальній структурі злочинності в нашій державі.

У свою чергу, у 2023 році їх кількість сягнула 14 тис. 820 або 3,1% у загальній структурі всіх зареєстрованих в Україні кримінальних правопорушень, що на 27,6% більше, ніж за попередній період.

Натомість у 2024 році число так званих «службових злочинів» склало 16 тис. 820 випадків (на 13,5% більше, ніж у 2023 році), а питома вага у структурі загальної злочинності – 3,4% [2]. При цьому, якщо вказані показники співставити з відносно мирним періодом (зокрема, у 2013 році мало місце 16 тис. 586 кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності (2,9% у структурі загальної кількості зареєстрованих злочинів, а у 2021 році – 18 тис. 339 (5,7% у структурі загальної злочинності) [2], то слід констатувати, що в умовах воєнного стану, хоча й зменшилась абсолютні зазначені кількісно-якісні характеристики даного виду кримінальних правопорушень, але намітилась чітка тенденція до щорічного росту таких суспільно небезпечних і караних діянь.

Додатковою проблемою з цього приводу виступають й такі юридично значущі факти, а саме – замість того, що існуючі в Державному бюджеті кошти спрямовувати на забезпечення нормальної та ефективної діяльності Сил безпеки і оборони України в умовах воєнного стану, відповідні центральні органи виконавчої влади вимушені відшкодовувати для потерпілих завдану моральну і матеріальну шкоду незаконними діями чи бездіяльністю працівників правоохоронних органів України.

Отже, слід визнати, що в наявності складна теоретико-прикладна проблема, яка має бути вирішена на доктринальному (науковому) рівні.

Виходячи з цього, **метою** даної наукової статті є розробка обґрунтованих заходів, спрямованих на усунення, блокування, нейтралізацію тощо детермінант, які сприяють вчиненню службових злочинів працівниками правоохоронних органів України в умовах воєнного стану, а її **головним завданням** – визначення ролі та місця у кримінологічній системі зазначених заходів правового інституту солідарної відповідальності та регресних вимог, що пред'являються до винних у вчиненні вказаних суспільно небезпечних і караних діянь посадових і службових осіб цих органів державної влади для відшкодування за їх рахунок завданої для потерпілих моральної та матеріальної шкоди.

Стан опрацювання проблематики. Вивчення наукової літератури свідчить про те, що дослідженням змісту визначеного у цій науковій розробці предмета досить активно та предметно займаються наступні учені, а саме: В.С. Батиргарєєва, В.І. Борисова, В.В. Васильов, О.О. Гаврилюк, В.В. Голіна, Б.М. Головін, В.К. Гришук, О.М. Джужу, Я.Ю. Клименко, О.Г. Колб, Л.Л. Нескорожна, О.О. Ступак, П.М. Рабинович, В.В. Топчій, Є.О. Харитонов та ін.

Проте, у контексті вирішення завдань, що обумовлені воєнним станом в Україні (2022-2025 рр.), а також існуючими у зв'язку з цим потенційними і реальними загрозами для національної безпеки, вказана проблематика на монографічному та комплексному рівнях досліджена не в повній мірі, що у свою чергу актуалізує необхідність активізації наукових пошуків у цьому напрямі, а також визначає теоретичну та практичну цінність даної наукової статті.

Виклад основних положень. Як показує вивчення судової практики з означеної тематики дослідження, ключовою проблемою, яка виникає при розгляді кримінальних проваджень, що стосуються випадків вчинення працівниками правоохоронних органів так званих службових злочинів (ст.ст. 364-370 КК), відшкодування завданих ними у зв'язку з цим моральних і матеріальних збитків для потерпілих. При цьому, якщо узагальнити існуючі з цього приводу підходи на всіх рівнях (законодавчому, правозастосовному, доктринальному та ін.), то можна констатувати наступне.

Відповідно до положень ст. 56 Конституції України кожна особа має право на відшкодування за рахунок держави моральної та матеріальної шкоди, завданої незаконними діями органів державної влади, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень. При цьому, враховуючи, що в нашій державі діє принцип верховенства права, а норми Основного закону України мають найвищу юридичну силу (ст. 8), такий законодавчий підхід має стати догмою (безапеляційним правилом) для діяльності судів усіх рівнів.

Саме таку позицію у свій час висловив Пленум Верховного Суду України у пункті 2 постанови № 9 від 01.11.1996 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» [3, с. 136], від 31.03.1995 № 4 [4, с. 120-127], від 02.07.2004 № 13 [5, с. 279-286] та ін. Про пріоритетність принципу верховенства права у регулюванні суспільних відносин наголошує у своїх доповідях й Венеційська Комісія [6, с. 16]. І, нарешті, однією із загальних засад кримінального провадження, що визначені ст.ст. 7, 8 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, є принцип верховенства права [7, с. 16-19].

На науково-доктринальному рівні цей принцип досить детально описаний у багатьох розробках, серед яких можна виокремити праці П.М. Рабиновича [8, с. 287-308], М.Г. Патей-Братасюк [9], В.К. Грищука [10, с. 611-663] та ін. Про роль і місце принципу верховенства права мова ведеться й у рішеннях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) [11].

Таким чином, при вирішенні питань, які виникають у судах щодо порядку та умов відшкодування завданої потерпілому шкоди (матеріальної та моральної), як видається, судді мають керуватись, як це витікає зі змісту ч. 2 ст. 19 Конституції України, виключно зазначеним Основним законом та іншими національними законодавчими актами, які регулюють зазначену сферу суспільних відносин. Саме тому та з урахуванням положень ст.ст. 62, 128 Кримінального процесуального кодексу (КПК) обвинувачений набуває процесуального статусу цивільного відповідача у разі пред'явлення до цього учасника кримінального провадження цивільного позову.

Відповідно до положень ст. 1174 Цивільного кодексу (ЦК) України, шкода, завдана фізичній особі незаконними діями посадової або службової особи органу державної влади при здійсненні нею своїх повноважень, відшкодовується державою. Аналогічне правило і порядок визначені й у Законі України «Про порядок відшкодування завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» (ст.ст. 4, 15) [12]. На науковому рівні це питання досить ґрунтовно досліджено у працях Є.М. Блажівського [7, с. 127-366], О.О. Гавриленко [13], В.В. Васильова [14] та ін.

Знову ж таки, цікавими та такими, що мають теоретично-прикладне значення для вирішення досліджуваної проблематики можна визнати узагальнені матеріали судової практики з питань, які пов'язані з вирішенням спорів про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність органами досудового розслідування, прокуратури і суду [15]. Крім цього, правова позиція з означеної проблематики викладена й у спеціальних постановках Великої Палати Верховного Суду [16], рішення якої можна взяти (за аналогією) за основу при вирішенні таких проваджень у Касаційному суді у складі Верховного Суду, зокрема й з питань про відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої злочином [17].

Таким чином, і в даному випадку висновок є очевидним, а саме: при завданні потерпілому матеріальної чи матеріальної шкоди незаконними діями посадових чи службових осіб, їх відшкодування покладається, в першу чергу, на державу, а остання, в порядку регресних вимог (ч. 1 ст. 176 ЦК) всі витрати з даного приводу повертає остання за рахунок коштів, майна, т. ін. винної особи (цивільного відповідача), тобто правомірно у судовому порядку державний орган залучає цивільного відповідача (обвинуваченого), як третю сторону за загальними нормами ЦК (ст. 1191).

Якщо буквально тлумачити зміст ч. 1 ст. 176 ЦК, то держава відповідає за зобов'язання створених нею юридичних осіб (у даному випадку – правоохоронних органів), позаяк це прямо передбачено спеціальними законами [12]. При цьому слід мати на увазі, що правило, яке зазначене у ч. 1 ст. 176 вказаного Кодексу, то воно до спору, який є предметом розгляду у Касаційному Суді у складі Верховного Суду, відношення не має, оскільки при конкурентності та колізійності частин 1 та 2 ЦК, керуватись варто частиною 1 вказаного Кодексу [18, с. 284-285], позаяк питання щодо відшкодування завданої посадовою чи службовою особою органу державної влади (наприклад, МВС України) регулюється не тільки спеціальними законами [12], але й тими нормами з даного

приводу, які визначали такий порядок для працівників правоохоронних органів. Так, у ч. 2 ст. 25 Закону України «Про міліцію» у свій час було зазначено, що при порушенні працівником міліції прав і законних інтересів громадянина міліція зобов'язана вжити заходів до поновлення цих прав та відшкодувати завдані матеріальні збитки [19].

Отже, з огляду положень ст. 176 ЦК, у тому числі з урахуванням певної колізії її частин першої та другої, на правоохоронний орган правомірно покладати обов'язок щодо відшкодування матеріальної шкоди, завданої їм працівником. Аналогічне положення з цього приводу визначено й у ч. 3 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію», відповідно до якого саме держава відшкодовує завдану поліцейським шкоду при здійсненні своїх повноважень [18], що виступає додатковим аргументом правомірності покладення такого обов'язку на правоохоронні органи. Знову ж таки, відповідь на поставлене питання надано й у ст. 1174 ЦК, а саме – шкода, завдана незаконними діями посадової чи службової особи органу державної влади, відшкодовується державою, тобто відповідним суб'єктом державної влади. Таку ж позицію з означеної проблематики займають й науковці [21], відображаючи її у спеціальних навчально-методичних виданнях [22].

Як це слідує з усіх проаналізованих норм чинного законодавства України, у випадках, коли посадові або службові особи правоохоронних вчиняють кримінальні правопорушення, що не пов'язані зі здійсненням ними своїх повноважень (наприклад, при вчиненні крадіжок, грабежів, розбою, дорожньо-транспортних пригод, т. ін.) (ст. 1174 ЦК), то ці суб'єкти несуть юридичну відповідальність самостійно (у таких випадках цивільним співвідповідачем держава та її органи бути не можуть). Саме тому, як зазначено у пункті 2 постанови Пленуму Верховного суду України від 26.12.2003 № 15, суди зобов'язані від органів досудового слідства вимагати долучення до матеріалів кримінального провадження копій нормативно-правових актів, положень, інструкцій, інших документів, що розкривають характер повноважень службової особи [23, с. 254].

У свою чергу, у наукових джерелах розроблені доктринальні підходи щодо засад відповідальності держави за зобов'язаннями у цивільних відносинах (ст.ст. 174-176 ЦК) [24, с. 256–263], які, як видається, слід використовувати судами при обґрунтуванні рішень з означених питань.

Якщо взяти за основу результати аналізу змісту вище зазначених законодавчих актів, а також виходити з етимологічного значення словосполучення «солідарна відповідальність» (відповідальність кількох боржників перед кредитором) [25] та положень ст.ст. 451, 1190 ЦК України, то слід визнати, що суд не вправі покладати солідарний обов'язок для держави і обвинуваченого щодо відшкодування завданої незаконними діями посадових або службових осіб органів державної влади (в даному випадку – правоохоронних органів) при здійсненні ними повноважень матеріальної чи моральної шкоди. Такий висновок впливає також зі змісту інших законодавчих актів, у яких солідарну відповідальність встановлюють тільки для тих суб'єктів правових відносин, які спільно вчиняли ті чи інші суспільно шкідливі діяння (ст.ст. 26-28, 255 КК), Закон України «Про затвердження Кодексу з процедури банкрутства» [26], т. ін. Не виключає такий нормативно-правовий підхід особливих суперечок і в науковців [24, с. 256–263].

Висновок. Отже, виходячи з отриманих результатів даного наукового дослідження, можна констатувати, що у системі кримінально значущих заходів, спрямованих на усунення, нейтралізацію, блокування тощо детермінант, які сприяють вчиненню службових злочинів працівниками правоохоронних органів України в умовах воєнного стану, важливе місце і роль у забезпеченні порушених кримінальним правопорушенням прав, законних інтересів і свобод потерпілих мають відігравати такі правові інститути, як: солідарна юридична відповідальність та регресні вимоги до винних осіб, які є представниками органів влади. При цьому зазначена правозастосовна практика не тільки дає можливість належним чином реалізувати закріплені у чинному законодавстві України (КПК, ЦК, ін.) завдання з цього приводу, але й знижує рівень потенційних і реальних загроз, які посягають на національну безпеку в умовах воєнного стану у зв'язку із вчиненням працівниками правоохоронних органів службових злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення у 2013-2025 рр. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareystrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: постанова Пленуму Верховного суду України від 01.11.1996 №9. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у*

- кримінальних справах / упоряд. В. В. Рожнова, А. С. Сизоненко, Л. Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 136–141.
4. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України №4 від 31.03.1995. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 120–127.
 5. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.2004. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 279–286.
 6. Доповідь про правосуддя: ухвалення Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26.03.2011) (переклад українською С. Головатого). Страсбург: CDL-AD (2011)03rev, 2011. 91р.
 7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг.ред. В.Я. Тація. Харків: Право, 2012. 768 с.
 8. Рабинович П.М. Верховенство права: доктринальні інтерпретації в Україні. Правова доктрина України: у 5-ти т. Харків: Право, 2013. Т. 1: *Загальнотеоретична та історична юриспруденція* / В.Я. Тацій, О.Д. Святоцякий, С.І. Максимів та ін.; за заг.ред. О.В. Петришина. с. 287–308.
 9. Верховенство права: традиції, доктрини і потенціал практики: монографія / М.Г. Патей-Братасюк, В.Ф. Гвоздецький, О.Г. Мурашин та ін.; за заг.ред. П.Г. Патея-Братасюка. Київ: Вид-во Європейського університету, 2010. 536 с.
 10. Гришук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія. 2-ге вид., переробл. і доповн. Хмельницький: Хмельн. Ун-т управління та права, 2013. 768 с.
 11. Рішення Європейського суду з прав людини, справа “Христов проти України” (Заява N 24465/04): від 19 лютого 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_443#Text.
 12. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 1.
 13. Гаврилюк О.О. Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої правоохоронними органами, за законодавством України. URL: <https://ibku.krok.edu.ua>.
 14. Васильов В.В. Правове регулювання відшкодування шкоди, завданої злочином: Автореф... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. 20 с.
 15. Ступак О. Вирішення спорів про відшкодування шкоди, завданої незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду у практиці Верховного Суду. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgltclcefindmkaj/https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Spori_vidshkod_skodu.pdf.
 16. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 квітня 2019 року у справі № 236/893/17. URL: <https://iplex.com.ua/doc.php?regnum=81552802&red=1000036b1a7a192171b3ef970ccfdada82ccc2&d=5>.
 17. Лист Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 01.07.2025 № 254/26-25.
 18. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп.ред. Ю.І. Риморенко, Я.Ю. Кондратьєв, Ю.С. Шемшученко. Київ: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре»», 2003. 1231 с.
 19. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991 № 4. Ст. 20.
 20. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
 21. Клименко Я.Ю. Цивільний позов як одна із форм забезпечення слідчим відшкодування шкоди, завданої злочином: Автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ: НАВС У, 2003. 18 с.
 22. Нескороджена Л.Л. Цивільний позов, як моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика: наук.-практ. посібник / Нескороджена Л.Л., Щербак С.В., Сіроткіна М.В. Київ: Фурса С. Я.; КНТ, 2008. 416 с.
 23. Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2009 № 19. *Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах* / упоряд. В.В. Рожнова, А.С. Сизоненко, Л.Д. Удалова. Київ: ПАЛИВОДА А. В., 2011. С. 254–258.

24. Борисова В. І. Держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади – учасники цивільних відносин. Правова доктрина України: у 5-ти т. Харків: Право, 2013. Т. 3 *Доктрина приватного права України* / Н.С. Кузнецова, Є.О. Харитонов, Р.А. Майданик та ін.; за заг.ред. Н.С. Кузнецової. С. 256–263.
25. Солідарна відповідальність – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.
26. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.